

Időjósló feljegyzés 1771-ből

Magyar néprajzkutatók sok helyen és sokszor följegyezték már a Lucától karácsonyig terjedő napok időjósló hagyományát. Eszerint a Luca és karácsony közé eső tizenkét nap a következő esztendő tizenkét hónapjának felel meg. Amilyen időjárás van valamelyik Luca utáni napon, olyan idő lesz a neki megfelelő hónapban. Különösen fontos az ötödik, hatodik, hetedik nap időjárása, mert jórészt májusban, júniusban, júliusban dől el, hogy milyen lesz a termés. A Luca utáni napok időjárásának megfigyelése elsősorban az esős és a száraz időszakok változására, tartósságára irányul, mivel ebből egy-egy hónap vagy hónaprészt száraz vagy erős voltára lehet következtetni. Az sem mindegy, hogy miként változik az időjárás egy napon belül, mert ezek a változások a megfelelő hónap időjárásának változásait sejtetik.

Ez az év végi időjósló szokás hagyománytartó magyar családokban még napjainkban is él. Eredetét, múltját azonban nem ismerjük kellő alaposan. Alábbi közleményünk e múlt feltáráshoz kíván adalékok szolgáltatni azáltal, hogy a szokás egy 1771. évi feljegyzését ismerteti meg az érdeklődő kutatókkal.

A feljegyzés egy régi kalendáriumban maradt fenn, amely jelenleg Deákvarga József kaposvári lakos tulajdonában van. A latin nyelvű kalendáriumot Győrben nyomtatták az 1765. évre. Adatai: *Calendarium Jauriense Titulare et Historicum ad Annum Jesu Christi M. DCC. LXV. Jaurini, Typis Gregorii Joan. Sreibig Episc. Typ.*

Az 1765. évi kalendárium üres oldalaira hat évvel később, 1771-ben kerültek tintával írt feljegyzések. A jegyzetek nem rendszeresek. A januári napok tájékan kijelenti a könyv akkori tulajdonosa, hogy újév napján elkezdi írni a megörökítésre érdemes dolgokat, de azután több oldal üresen marad, illetve a naptári időszakokkal össze nem függő feljegyzéseket tartalmaz. Novemberben válnak viszonylag rendszeressé a feljegyzések. Ekkor napi dátummal szerepel néhány gazdasági tevékenység. A decemberi napokkal szemben levő két üres oldalt az időjóslás leírása tölti meg.

A kalendáriumban olvasható feljegyzéseket Novák Zsigmond (Sigismundus Novák) vetette papírra Zala megye valamelyik falujában. A jegyzetirő a saját nevét és a feljegyzések idejét elárulva a beírások elején lévő rövid latin szövegben, falujának nevérol azonban hallgatott. Valószínűleg Zalaszéngróti környékén lakott, mert egyik cselédjének a „karácsony előtti Szent Gróthi vásáron” vett bocskorsziját. Másrészt „Szent Gróthi Németi Mihálynak Évicza árváját” vette magához abból a célból, hogy örökbe fogadja.

A jegyzetek írója falusi kisnemes lehetett. Második éve gazdálkodott. Talán a faluba is nemrégem költözött. Néhány cselédet és időnként alkalmi napszámosokat foglalkoztatott.

Legfontosabb alkalmazottját, Bús Pétert „gazda”-nak titulálta, akinek évi bérért 10 forint, egy pár csizma, 3 pár bocskor, 4 szekér fa, kender- és káposztaföld és két marha tartása állt. Jelentős összetevője volt még a bércnek különböző munkajáradékok pl. hatnapi szántás, kétnapi gyalogmunka, egy-napi trágyázás elengedése, ami arra utal, hogy Novák Zsigmond és Bús Péter között nemcsak munkaadó—munkavállaló viszony állt fenn, hanem úrbéri kötelék is összekapcsolta őket. Más szóval: Bús Péter valószínűleg Novák Zsigmond jobbágya volt. Utóbbi bizonyos járadékok elengedése és kiadott bér fejében „gazdának” vagyis a tulajdonában levő házi kezelésű kis birtok gondviselőjének alkalmazta jobbágyát.

A feljegyzések készítője év elején még arról panaszkodott, hogy költözése miatt bérest nem fogadott. Nov. 15-én azonban már följegyezhetette: „Tolnai György éotsém állott bé hozzám kis béresnek”. Az új béres azonban 1772. febr. 24-én ismeretlen okok miatt meghalt.

A „gazdán” és a tél elején felfogadott kisbéresen kívül Novák Zsigmond huzamosan alkalmazta napszámosnak „Bús Peti gyermeket”. Neveből ítélve a „gazda” fia lehetett. Szent Mihály nap előtt 7 krajcár, Szent Mihály nap után 6 krajcár napszámot kapott 5 Ft 20 krajcárnyi járandóságát több ízben is törlesztette a feljegyzések készítője. Végül megkönnyebbülve vehette papírra: „Szent Márton napján minden napszámát kifizettem Bús Petinek”.

Novák Zsigmond pajtájában az őszi hónapokban szabari munkások csépeltek, akik Rohonc mellől jöttek Szentgróti rájkára munkát vállalni. Tizenegyedik részéért végezték a gabonafélék kézi cséplését. Elvállalták a következő évi aratást is.

A következő néhány sorban a rendszeressé váló őszi feljegyzésekből közlünk néhány agrárnéprajzi szempontból figyelemre méltó adatot.

A heverő szarvasmarhákat nyáron valószínűleg Somogyban legeltették, ahonnan december 12-én hajtották haza. Az okrokat november 12-én „kötötték be először szénára”.

A szabari munkások november 19-én végezték el az őszi gabona cséplését. Másnap „kaptak a tavaszihoz”, amellyel december 23-án végeztek. Ekkor már csak egy kis árpa maradt a „Paita fiában”. A tavaszi alá való földet november 20-án fejezték be a szántást. Az 1771. évi termés nem volt különösen jó, búzából 65, kukoricából 60, hajdinából 10, árpából 6, tizenkét kereszt tavaszi rozsból 5 köböl.

Novák Zsigmond 1771-ben sokat építkezett. Rendbe hozatta hazának szobait. Gazdasági épületeket emeltetett. Néprajzi szempontból legfontosabb építkezési feljegyzését év elején, mint teendőt vetette papírra: „A konyhát kémény alá venni”. A kémény a nyár folyamán el is készült.

Végezetül közöljük az időjósló feljegyzés teljes szövegét. Sajnos, a naptárt egy kései újrakötés alkalmával körbe vágták. Emiatt az amúgy is meglehetősen csunya és következtelen írás nehezen olvasható

és értelmezhető. Ennek ellenére arra törekedtünk, hogy az eredeti szöveget betűhíven adjuk közre:

„Némelyeknek observatiója az, hogy Lucza naptul fogva Karátsonyigh minden nap miféle üdö vagon rend szerént a jövő esztendőbéli holnapok is ollassak lesznek.

Lucza napján regvel hűvös, déligh verőfény, csöndes meleg üdö, délután homálos, gyöngé felhös, estve is ollan.

Második: regvel tiszta fris, déligh verőfény, délután egy kevésé hidegh, . . . azonban ismét az napfény esthélig szolgált.

Harmadik: tiszta, száraz, fris, egész nap verőfény.

Negyedik: éjjel tiszta, regvel egy kevés esső, többnyire tiszta fris üdö.

Ötödik: eitzaka borússas (?) déligh jó kis esső, estélig is csak csett, hanem eitzaka föl tisztult.

Hatodik: egész nap tiszta, estve egy kis esső.

Hetedik: déligh esső, estélig is.

Nyolcadik: regvel szély, azután egy ideig esső, úgy déligh is.

Kilencedik: tiszta, csöndes, déligh verőfény, estélig is, de azután az esső kezdett esdegélni.

Tizedik: egész déligh verőfény és csendes esső, azután is egésznap és eitzaka is tiszta, száraz üdö.

Tizenegyedik: borús gyöngén (?) . . . déligh, az után is, estve egy kis esső.

Tizenkettedik: egész nap homálos.”

Bárh János

HÍREK

Sigmond Olivér alkotása

Emléktábla-avatások Balatonfüreden. Március 23-án a balatonfüredi SZOT Panteonban emléktáblát állítottak *Passuth László* írónak. A hagyományápolás- és tisztelés követendő, szép példájá-ként mostantól márványtábla adja tudtára a sétálóknak, kirándulóknak, helybélieknek és idegeneknek, hogy e tájhoz kötődött, e varázslatos vidéken alkotott és töltött hosszú évtizedeket *Passuth László*. A táblaavató ünnepi beszédet Rosta Sándor, a Balatoni Intéző Bizottság főtájtára, az író régi tisztelője tartotta, melyet a helyi zenekola és a gimnázium műsora tett színesebbé. A család koszorúja mellett a füredi Jókai Klub és a városi tanács koszorú díszítették a fehér márványtáblát; a kis arácsi temetőben lévő sír mellett Fülepi Pál, a Hazafias Népfront Városi Bizottságának titkára emlékezett az „elő *Passuth László*”-ra. A PEN-klub, a család, az ismerősök és hozzátartozók, a tisztelők és olvasók virágai beborították a vörösmárvány sírfedőt.

Május 18-án délelőtt *dr. László Gyula* egyetemi tanár avatta fel és leplezte le a SZOT Panteonban *Berda József* emléktábláját. Füred büszke lehet arra, hogy a neves költő csaknem tíz éven át látogatta a gyógyítás otthonát, s tudjuk, hogy szinte mindig hajtotta valami a „mélyzengésű erdők, hegyek és völgyek” világába, nem maradt meg városzéli hajlékában — talán utolsó nagy vándorköltőnk volt. A Gyógytéren álló Kossuth Lajos savanyúvízfürdő kútháza egyik oszlopon állt a gyógyvizet dicsőítő verse (majdnem minden oszlopon volt egy-egy költőtől egy-egy vers; mikor kerülnek vissza?) (*Székér Ernő*)